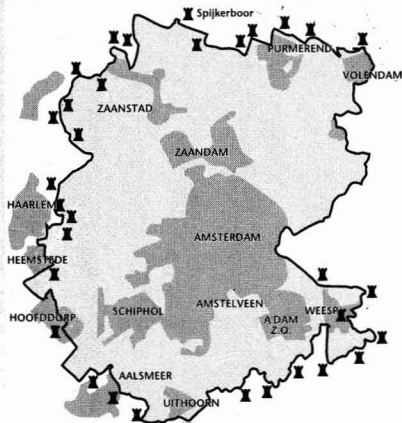

FIETSROUTES LANGS VERDEDIGINGSSTELSEL

OVERAL in Noord- en Zuid-Holland en ook in Utrecht liggen nog 19de eeuwse verdedigingswerken. Hun militaire functie zijn ze inmiddels kwijt. Ze hebben nu vooral een landschappelijke, ecologische en historische betekenis. Spijkerboor, een van de 42 forten van de 135 kilometer lange Stelling van Amsterdam illustreert dat.

● De Stelling van Amsterdam moest als laatste bolwerk dienen wanneer andere linies in handen van de vijand waren gevallen. De route van de ANWB en Toer-in Noord-Holland voort langs een groot aantal van de forten van deze stelling.

UTRECHT — Je zou bijna zeggen dat de 19de eeuwse strategen hier te lande alleen Noord- en Zuid-Holland de moeite van het verdedigen waard vonden. Want bijna alle forten, linies en stellingen die ze bouwden lagen in en rond die twee provincies.

Het belangrijkste verdedigingsstelsel van die dagen was de Nieuwe Hollandse Waterlinie, die liep van Naarden en Muiden, langs de Vecht, de Oostkaart van de stad Utrecht en de Lek, naar de Merwede. Veel forten van die linie, die tussen 1815 en 1885 werd aangelegd, hadden de vorm van een twee of drie verdiepingen hoge toren, waren opgetrokken uit zwaar metselwerk en werden omringd door wallen en grachten. Fort Asperen, niet ver van Leerdam, is daar een voorbeeld van. Dit is bovendien een van de weinige forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie die is te bezichtigen (van 12 juni tot en met 4 september, van dinsdag tot en met zondag geopend van 10 tot 18 uur).

Een ander fort dat toegankelijk is Rijnauwen bij Bunnik. Van april tot en met sep-

tember zijn er rondleidingen op woensdag om 10.30 uur, zaterdag om 13.30 uur en zondag om 10.30 en 13.30 uur; aanmelden bij VVV Zeist, tel: 03404 - 19164 of 18277. Het fort werd tussen 1867 en 1870 gebouwd en was het grootste en duurste van zijn tijd. Honderd stukken geschut en ongeveer 550 soldaten kon het herbergen. Rijnauwen is tevens een van de 20 forten die kunnen worden aangedaan tijdens een fietstocht langs het Utrechtse deel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De beschrijving daarvan is verkrijgbaar bij de 'betere' boekhandel.

Anders dan de Nieuwe Hollandse Waterlinie waren de Stelling van Den Helder en de Stelling van de monden van de Maas en van het Haringvliet vooral gebouwd om het aanvullers die over de Noordzee kwamen moeilijk te maken. De opdracht voor de aanleg van de Stelling van Den Helder kwam van Keizer Napoleon, toen die het hier voor het zeggen had. Het Gibraltar van het Noorden moest het volgens hem worden.

Van de vijf forten rond de marinehaven zijn de Kijkduin voorsnog het enige dat open is voor publiek. Tot en met 3 juli is er elke zondag om 12 en 14 uur een rondleiding. Van 5 juli tot en met 4 september zijn er s zondags rondleidingen om 12, 13.30 en 15 uur en van dinsdag tot en met donderdag om 12 en 14 uur. Wel is er een zogeheten Napoleon wandelroute die langs alle forten, behalve Fort Westover, voert. Deze route is verkrijgbaar bij de VVV Den Helder, tel.: 02230-25544.

Van de andere stelling is het Fort aan den Hoek van Holland te bekijken. Dit in 1880 opgeleverde bouwwerk diende de toen net gegraven Nieuwe Waterweg te beschermen. Tegenwoordig herbergt het het Kustverdedigingsmuseum. Tot en met november elk eerste weekeinde van de maand geopend; op zaterdag van 10 tot 16 uur en op zondag van 13 tot 16 uur. Op 11 mei en in de maanden juli en augustus zijn er bovendien geregeld rondleidingen. Aanmelden bij de VVV Hoek van Holland, tel.: 01747-82466.

UIT IDEE

De charme van een betonnen veste

door ANNE JONGSTRA

SPIJKERBOOR — Volgens het echnpaar Prijs is Spijkerboor het mooiste plekje van de Beemster. En dan bedoelen ze natuurlijk vooral dat fort, waar ze al 24 jaar op passen en waar ze elk steentje en kabeltje weten te liggen. Een prachtig stukje werk is dat, zeker als je bedenkt dat ze het inderijd grotereels zonder die prachtige machines en werktuigen moesten doen die wij nu zo vanzelfsprekend vinden.

Je kunt er ook het verleden nog een beetje proeven. De steer van '14-18, toen hier 316 soldaten gelegerd waren die allemaal van tijd tot tijd wacht liepen, een tukje deden, en haaltij gebruikten, naar het toilet gingen, corvee deden, en bovenal, zich verveelden. Maar ook van de jaren na de Eerste Wereldoorlog toen Fort Spijkerboor een gevangenis was, en vlak na de Tweede Wereldoorlog toen er eerst NSB'ers zaten opgesloten en — wat later — Indië-weigerders.

Niet alleen het betonnen gebouw is hun dierbaar, ook de natuur er omheen. Het fort is gebouwd op zand dat van elders is aangevoerd. Vandaar dat hier planten groeien die je op het omringende veenland niet aantreft. Vogels voelen zich ook goed thuis bij het fort. De Vogelwerkgroep Beemster telde er

● Vanaf de dijk gezien lijkt Fort Spijkerboor een lieflijk heuveltje, maar aan de achterkant, de zogeheten keelzijde, verraadt het zijn ware aard. FOTO ROBERT LANTOS.

meer liefst 48 soorten. Prijs is er van overtuigd dat het gevederde volkje weet dat het fort voor mensen altijd verboden terrein is geweest, want als ergens in de weilanden een schot klinkt vliegt het en masse hierheen.

Idyllisch

Het fort heeft inderdaad iets idyllisch, zoals het daar ligt tegen de ringdijk, vlakbij het punt waar het Noordhollandskanaal, de Beemsteringvaart en de Knollendammervaart elkaar ontmoeten. Vanaf de dijk gezien is het niet meer dan een groene heuvel, omgeven met een gracht en door hoog opgaande populieren en struiken afgeschuut van het achterliggende land. Overal bloeien madeliefjes en paardebloemen en er graast zelfs een kudde schapen op de heiling. Alleen een roestige koepel waaruit twee lopen steken, midden op de heuvel, doet iets vermoeden van wat er onder ligt.

Spijkerboor maakt deel uit van de Stelling van Amsterdam. Deze 135 kilometer lange verdedigingslinie rond de hoofdstad moest in tijd van oorlog als laatste bolwerk voor het Nederlandse

leger dienen. Mocht de vijand andere stellingen, zoals de Hollandse Waterlinie, onder de voet lopen dan zou het legen zich hier kunnen terugtrekken en een beleg van 6 maanden doorstaan. De meer dan 40 forten en het omringde water zetten van het omringde land, zouden daarvoor zorgen.

De ironie wil dat toen de stelling na meer dan 30 jaar bouwen haar voltooiing naderde, de Eerste Wereldoorlog uitbrak en die bewees al snel dat dit soort verdedigingswerken hun beste tijd hadden gehad. Toch zou het nog tot de jaren '60 duren voor alle forten officieel waren opgeheven als vestingwerk.

Monument

Inmiddels heeft de Provincie Noord-Holland de Stelling van Amsterdam tot monument verklaard en heeft de ANWB in samenwerking met Toer-in Noord-Holland een route langs de linie uitgezet. De meeste forten zijn, net als vroeger, verboden terrein. Alleen Fort Veldhuis bij Heemskerk, Pampus in het IJ en Spijkerboor, dat tegenwoordig wordt beheerd door Na-

tuurmonumenten, zijn op gezette tijden te bezichtigen.

Prijs voert ons geruutneerd door de kille gangen van Fort Spijkerboor naar een lege ruimte. Hij stampst met zijn voet op de betonnen vloer. Hieronder bevindt zich een watertank van 30.000 liter. Verderop is er nog zo een, en dan is er ook nog een reservoir van 60.000 liter. Dan wijst hij naar een grote tekening op een van de muisjes in klederdracht en de Rembrandts Staalmeesters, weten we tevoelg. „En die daar is een gezicht op Alkmaar”, zegt Prijs. „Allebei gemaakt door iemand die hier na de oorlog gevangen heeft gezeten.”

Ook elders in het gebouw zijn een paar wanden met tekeningen versierd. De meeste zijn stereotypie plaatjes van Holland: een stukje Amsterdam, een blik op Enkhuizen, meisjes in klederdracht en de zonneloemen van Van Gogh. In het kapelletje in een van de zijgangen zijn de voorstellingen natuurlijk religieus. De geboorte van Jezus op de ene en het Laatste Avondmaal op de andere muur.

Even later komen we bij een ijzeren ladder. Daarboven is de trots van Spijker-

boor, de geschutskoepel met de twee puntgave kanonnen van de Duitse firma Krupp. „In deze staat zijn ze uniek op de wereld”, verzekert Prijs. De beide kanonnen, de nikkelstalen pantserkoepel al het geschuts eromheen, wegen samen 60.000 kilo. Te zwaar om te slopen vonden de Duitse bezetters. Daardoor is dit geschut het enige dat de oorlogsjaren heeft overleefd.

Weideland

Als we onze tocht door de bomvrije gebouwen vervolgen komen we ineens buiten, achter een borstwering. Vandaar hebben we een prachtig uitzicht op het kruispunt van waterwegen schuin voor ons. We zien de kerktoren van De Rijk, een plaatsje dat een paar kilometer ten noorden van Spijkerboor ligt. Verder eindeloos weideland, doorsneden door kaarsrechte sloten en wegen, en hier daar een stolpboerderij.

Prijs laat ons geen tijd om te mijmeren. We moeten terug de kille in, door de gangen waar we zoeven ook al liepen, en vervolgens een trap op naar de bovenverdieping van het fort. Daar krijgen we nog even de legerin-

gskamers te zien, die later zijn verbouwd tot cellen. En de sanitaire ruimtes, waar volgens goed militair gebruik de wasbakken en wc-potten in slagorde staan opgesteld. Dan staan we, voor er erg in is, in de kroon van de rondleiding heeft niet langer dan een uur geduurd, maar op de een of andere manier hebben we nu het gevoel alles te weten valt en dat we bovendien de laatste zaterdag van de Stelling Amsterdam hebben gezien.

■ Fort Spijkerboor ligt aan de Westdijk 46 in West Beemster en is op afspraak te bezoeken op de laatste zaterdag van de maand, tel.: 02981-1360. Tot en met oktober is er elke zondag een boottocht naar het fort-eiland Pampus. Vertrek is om 15 uur vanuit Almere-Haven. Reserveren bij VVV Almere-Haven, tel.: 036-5348088. Fort Veldhuis aan de Gielieweg Communicatieweg West te Heemskerk is van mei tot en met september's zondags geopend van 10 tot 17 uur. Een beschrijving van de route langs de Stelling van Amsterdam is verkrijgbaar bij de VVV's en ANWB-kantoren in Noord-Holland.

